

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV003
VT 2007

Handledare: Ylva Stubbergaard

Dom som lever på socialen & muslimska terrorister

En analys av rasistiska yttringar bland svenska
gymnasiestudenter

Johanna Dahlgren

Abstract

The essay discusses underlying racism in the Swedish community and has, as a specific purpose, to illustrate and analyze how images of immigrants are constructed in a local setting. The questions at issue are: *What established conceptions about racism exist and how are immigrants described by the youth in Sweden? Which racist manifestations are evident?* To answer these questions, twelve interviews with students from an upper secondary school in Lund are done. Discourse analysis and other central aspects to alienation such as categorization and stereotyping, concepts about “the Others” and underlying racism, have been used to analyze the interviews. The analysis shows that it is no longer meaningful to talk about the ideological racism when more neutral concepts as culture and religion are used to categorize and distinguish between people. Racist manifestations exist among my respondents but are not interpreted as that by them. The definition of racism, that shows that the everyday understanding of the concept is not particularly balanced which results in that the underlying racism is being denied and that unequal relations of power are created and maintained in the society. Attention and confession from the majority is necessary for a societal improvement.

Keywords: stereotypes, “the Others”, immigrants, discourse, underlying racism

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Syfte & frågeställning	4
2 Tidigare forskning	6
3 Metod	7
3.1 Diskursanalys som metod	7
3.2 Intervju som metod	8
3.2.1 Problem vid intervjuer.....	8
3.3 Material & urval.....	9
4 Teori	10
4.1 Begreppet diskurs & Diskursteori.....	10
4.1.1 Kritik av diskursteorierna.....	11
4.2 Kategorisering & stereotyper	11
4.3 Föreställningen om ”de Andra”	12
4.4 Rasism & analytiskt redskap.....	13
4.5 Racistisk diskurs.....	14
5 Främlingskapande i ett historiskt perspektiv	16
5.1 ”Främlingen”.....	16
5.1.1 Den kroppsligt avvikande.....	16
5.1.2 Den hotfulle.....	17
5.1.3 Den underlägsne	18
6 Ungdomars föreställningar & åsikter	19
6.1 Rasism.....	19
6.2 Vad är att vara ”svensk”?.....	20
6.3 Vad är att vara ”invandrare”?.....	22
6.4 Förhållandet ”svenskar”/”invandrare”	23
6.5 Underliggande rasism	24

7 Avslutning	27
7.1 Sammanfattning & slutsatser	27
7.1.1 Invandrare & rasistiska yttringar	27
7.2 Konstruktiva grepp.....	30
8 Referenser	32
Bilaga Tema vid intervjuer	33

1 Inledning

När jag för en vän berättade att tre små barn, alla runt tre års ålder och med utländsk bakgrund, följde med upp till min lägenhet för att se var jag bodde var kommentaren jag fick som svar ”va, det skulle jag aldrig tillåta, jag skulle tro att de följde med upp för att se vad dom ska sno sen”. Detta fick mig att undra hur oskyldiga små barn kan väcka sådana tankar och hur det är möjligt att placera dem i ett sådant fack. Jag tror inte att kommentaren var menad att vara rasistisk men den visar på ett föreliggande förhållningssätt gentemot ”invandrare” som inte är acceptabelt. Jag tror dessutom att många svenskar skulle tänka samma tanke.

Det finns ett otal liknande situationer som jag skulle kunna beskriva. Jag tror att dessa underliggande rasistiska uttryck oberoende av om de uttrycks i ord, handling eller tanke är så normaliserade att de inte ens ses som rasism. Detta resulterar i att attityder och djupt förankrade stereotyper inte får särskilt stort utrymme i den samhälleliga debatten och det svenska samhället kan då oskyldigförklaras från rasistiska strukturer. Då invandringen till Sverige de senaste decenniernas varit omfattande är det viktigt att diskutera hur privatpersoner förhåller sig till och bearbetar detta. Hur växer till exempel kollektiva föreställningar och förhållningssätt gentemot ”invandrare” fram? Det är av oerhörd vikt för att förstå de konkreta mötena mellan ”gamla” och ”nya” svenskar, då dessa aldrig sker på ett förutsättningslöst sätt. Invandraren finns i svenskarnas föreställningsvärld innan de möter den enskilda invandraren. Det personliga mötet utgör en knutpunkt mellan kollektiva och individuella idéer och föreställningar. Jag tror dessutom att möjligheten för det individuella att frångå de förutfattade meningarna och tidigare erfarenheterna är mycket begränsad.

Hur ska man bekämpa det fördomsfulla tänkandet? En början kan vara att synliggöra och visa att det existerar.

1.1 Syfte & frågeställning

Mitt primära syfte är att undersöka den underliggande rasismen i det svenska samhället, med målsättningen att försöka synliggöra den samt att jag ska bidra till att kunskaper om denna sprids. På ett övergripande plan vill jag analysera hur samhället närmar sig och konstruerar sociala problem. Det specifika syftet är utifrån detta att illustrera och analysera hur invandrare konceptualiseras och hur bilder av dessa konstrueras på en gymnasieskola i Lund. Vidare är intentionen att beskriva och analysera diskurser främst på lokal nivå avseende synen på ”de Andra”. Jag vill uppmärksamma konstruktionen av det ”främmande” som ett sätt att ifrågasätta vår egen västerländska tradition och den ”svenska normen” och alla dess

anspråk på sanning och överlägsenhet. Det rör sig om en empiriskt och analytiskt begränsad och inledande studie, med målsättningen att den ska bidra till en diskussion om möjliga strategier för att bekämpa rasismens yttringar. Jag är medveten om att förändring är en trög process och mycket svårt att åstadkomma, men någonstans måste man börja. Därför är uppsatsen också tänkt som en uppmaning till den typ av analys som jag försöker exemplifiera.

Frågeställningarna jag arbetat utifrån är:

- Vilka etablerade föreställningar finns om rasism hos ungdomar i Sverige?
- Hur beskrivs invandrare av ungdomar i Sverige, vilka rasistiska yttringar gör sig gällande?¹

¹ I uppsatsen kan jag omöjligen besvara dessa frågor korrekt, då de är alltför generaliserande. Mer operationella frågeställningar som anknyter till de generella, handlar givetvis om vilka föreställningar, beskrivningar av invandrare och rasistiska yttringar som finns hos mina respondenter och inte hos ungdomar i Sverige i stort.

2 Tidigare forskning

Forskning såväl som den allmänna rasistiska diskursen har länge och i stor omfattning sett rasism som ett historiskt fenomen och kopplat det till högerextremism, det vill säga endast avvikande, ”onormala” individer och grupper har setts som rasister och alla ”vanliga svenskar” har därmed kunnat definieras som lite främlingsrädda icke-rasister.

Enligt Christian Catomeris är rasism en social och kulturell diskurs som har följt det svenska samhället i århundraden, både som en institutionell och social praktik. Föreställningar som är påverkade av rasläror och en kolonialistisk syn på ”de Andra” lever kvar i vårt medvetande. Han kartlägger i *Det ohyggliga arvet* (2004) den diskurs och det synsätt som genom århundradena präglat svenskars möten med etniska minoriteter och andra kategorier ”främlingar”. Han menar och visar på att de attityder och djupt förankrade stereotyper som framträder är förvånansvärt likartade från en tid till en annan, de är ett arv som man länge talat tyst om. Och ändå utgör detta nyckeln till förståelsen av den diskriminering och de konflikter mellan etniska svenskar och minoriteter som förekommer i dagens Sverige. Även Svanberg & Tydén (1999) och Wigerfelt & Wigerfelt (2001) berör temat främlingsskapande i ett historiskt perspektiv och diskuterar vilka kategorier som konstruerats som avvikande. Båda böcker har frågeställningar som berör vilka som har setts som ”främlingar”/”avvikare” i Sverige i ett historiskt perspektiv samt hur dessa kategorier har konstruerats och vilka utestängningsmekanismer som har använts. Trots att tyngdpunkten i Wigerfelt & Wigerfelts bok ligger på den öppna rasismen och den organiserade nazismen har den varit till stor hjälp för mig, inte minst eftersom den på ett bra sätt försöker synliggöra den underliggande rasismen i samhället och hur den lyfter fram ungdomars attityder till denna.

Bo Peterssons studie *Stories about Strangers* (2006), behandlar precis som Wigerfelt & Wigerfelt småstäder för att undersöka och komma åt och utvärdera synen och/eller fördomarna om invandrare och på så sätt komma åt ”lokala rasistiska diskurser”. Petersson använder sig bland annat av stereotyper och stereotypisering, fiendebilder och den vardagliga praktiken för att kunna analysera förhållandet mellan majoritet – minoritet. Anledningen till detta är bokens syfte som är att försöka visa hur samhällen i västvärlden kan bekämpa det fördomsfulla tänkandet och den negativa stereotypiseringen.

3 Metod

Uppsatsen innehåller ett antal kvalitativa fallstudier, bestående av tolv intervjuer. Undersökningen är empirisk, jag vill klargöra vilka verklighetsuppfattningar som görs gällande i diskurser med avseende på rasism och synen på ”den Andre” och försöka göra dessa förståeliga. Man skulle kunna se det som en slags komparativ studie då jämförelser av intervjuerna och respondenternas verklighetsuppfattningar är det undersökningen grundas på. En av diskursanalytikerns målsättningar är att formulera normativa perspektiv (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 8). Mitt syfte är inte normativt då jag inte bokstavligen visar på hur samhället bör se ut. En ambition är dock att urskilja tendenser och därmed verka för förändringar i samhället.

3.1 Diskursanalys som metod

Jag har valt att använda mig av en diskursanalytisk metod i min uppsats. Centrala forskningsområden här är bland andra rasism, nationalism och forskning om attityder och gruppbildning (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 67). Min utgångspunkt är att diskurserna, genom att framställa världen på ett sätt och inte på ett annat, konstituerar objekt på bestämda sätt, skapar gränser mellan sant och falskt, och gör en viss typ av information relevant och annan otänkbar. Diskursernas verklighetsbeskrivningar är viktiga och har sociala konsekvenser och därför är det viktigt att synliggöra dessa.

Jag kombinerar flera diskursanalytiska angreppssätt för att öka förståelsen för de diskurser som ska dekonstrueras. Man kan mycket väl skapa sitt eget paket genom att kombinera element från flera olika diskursanalytiska perspektiv, ”det är inte bara tillåtet utan tillskrivs rent av ett särskilt värde, eftersom olika perspektiv ger olika former av insikt inom ett område och tillsammans skapar en bredare förståelse” (ibid.: 2001: 10).

Kännetecknande för diskursanalyser inom samhällsvetenskaper är att de knappt följer någon specifik metodinriktning. Det finns inga färdiga mallar att ta i bruk för en studie (ibid.: 329). Det finns dock en del råd man kan använda för att underlätta analysen. Man måste koppla samman den studerade texten med dess kulturella sammanhang, då en utgångspunkt för en diskursanalytiker är att vår syn på och kunskap om världen alltid är kulturellt och historiskt präglad. Som undersökare är det därför viktigt att inte bara analysera det som sägs explicit. Man måste fundera över *vad* som sägs, *hur* det sägs och *varför* det sägs (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 12).

3.2 Intervju som metod

Min uppsats bygger på respondentundersökningar där svarspersonernas tankar är studieobjekten. En intervju av respondentkaraktär baseras inte på källkritik, utan vad som är av betydelse är människors föreställningar (Esaïsson *et al.* 2004: 254f). Detta kopplas till diskursanalysen, då avsikten med denna varken är att komma ”bakom” diskursen eller att fundera ut vad människor verkligen menar med sina utsagor. Det viktiga är att arbeta med det som faktiskt har sagts för att undersöka vilka mönster det finns i utsagorna (Winther Jörgensen & Phillips 2001: 28).

Då jag vill veta vad respektive person tycker och tänker om det som är centralt för uppsatsen berör jag samma teman i samtliga intervjuer för att senare kunna finna just mönster. Dessa så kallade halvstrukturerade intervjuer är en mycket vanlig metod vid materialinsamling när man arbetar med diskursanalys. Detta eftersom respondenterna då får en möjlighet att prägla dagordningen och själva konstruera längre redogörelser² (Winther Jörgensen & Phillips 2001: 118).

3.2.1 Problem vid intervjuer

En utgångspunkt för mig är tanken att vetenskap är en form av maktutövning. Detta kan ta sig uttryck i intervjusituationer där forskaren per definition har en överordnad roll. Man kommer ofrånkomligen att påverka resultatet genom att delta i intervjun, sätta upp ett teoretiskt ramverk och genom att tolka och sammanställa resultaten. Jag påverkar resultatet bara genom att vara närvarande.

Ett problem är att den som intervjuas ”har specifika mål för ögonen då han/hon säger eller avstår från att säga något”. Problemet kallas *instrumentalitet i intervjusvar*. En annan typ av instrumentalitet som jag kan råka ut för är att två lärare på Katedralskolan hjälpt mig att förmedla kontakten med mina respondenter. Jag vet inte varför just dessa elever föreslogs, förmodligen är dessa de ”duktiga” och motiveerade. På grund av detta kan det vara så att dessa bättre vet hur de förväntas svara. Samtidigt är det så att man som respondent ofta både framför vad som låter bäst och vad intervjuaren förväntar sig att höra oavsett motivation eller liknande, då en mänsklig egenskap är att vilja vara till lags och göra ett gott intryck (*ibid.*: 39ff)³.

² Anledningen till att jag valt denna metod och inte exempelvis strukturerade intervjuer eller surveymetodens frågeformulär är att dessa inte lämpar sig för diskursanalys då de innehåller isolerade frågor som informanten ska ta ställning till. Detta resulterar i att diskurserna som informanterna bygger på i sina svar blir svåra att nå fram till och det blir ytterst svårt att göra en analys av människors diskursiva praktik (Winther Jörgensen & Phillips 2001: 118).

³ I tidigare attitydundersökningar angående åsikter om invandring, rasism och näraliggande ämnen har det t. ex framkommit att människor tillhörande kategorin lågutbildade svarar mer öppet ”rasistiskt” än högutbildade. De kan vara så att de högutbildade ”vet hur de förväntas svara”. I Wigerfelt & Wigerfelts undersökning framgår det att elever på yrkesinriktade program oftare uttrycker rasistiska och främlingsfientliga åsikter och har en negativ inställning till den svenska invandringspolitiken än elever på studieförberedande program. Det kan vara så att elever på studieförberedande program lärt sig den rådande diskursen och svarar så som det förväntas (2001: 196).

Individen svarar i överensstämmelse med förmodade gruppnormer, det vill säga strukturerna i samhället resulterar i att individen svarar på ett visst sätt, vilket ger värdefull information åt mig.

Andra faktorer, såsom vem det är som genomför intervjuerna, skillnader i ålder och kön, intervjuarens professionella tillhörighet och nationella hemvist, spelar in. Dessa faktorer kallas för *inifrån- och utifrånperspektiv* samt *förstärkta intervjuareffekter*. Riskerna med dessa ska dock inte göras större än vad de är. Viktiga är att man reflekterar kring situationen och att man anar att resultaten skulle kunna ha blivit påverkade av detta (Petersson 2003: 39ff).

3.3 Material & urval

Materialet i min uppsats består av både sekundära litterära och primära empiriska källor. Då konkret språkbruk alltid hänvisar till tidigare diskursiva struktureringar, är man i den konkreta diskursiva praktiken därför alltid tvungen att bygga på tidigare betydelsebildningar för att överhuvudtaget göra sig förståelig, vilket är vad mitt sekundärmaterial mest använts till (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 132ff). Arbetet fortsätter sedan i analysen av det konkreta materialet, mitt empiriska primärmaterial.

Utifrån materialmängden är det omöjligt att hävda att mitt urval är representativt för svenska ungdomar i stort⁴. Samtidigt är det inte alltid nödvändigt med ett stort antal intervjupersoner. En undersökning baserad på 10 samtalsintervjuer kan ge lika valid information som flera hundra svar på ett frågeformulär. Eftersom jag är mer intresserad av själva språkbruket än av individen själv och eftersom retoriska mönster kan skapas och bibehållas av endast några få människor är en stor materialmängd inte nödvändigtvis bättre än en liten (ibid.: 117, se även Esaisson *et al.* 2003: 286f).

Varför ungdomar och varför Lund? Enligt van Dijk är diskursanalysens största bidrag studier av sociala praktiker på mikroplanet (Stanfield & Ruthledge (eds.) 1993: 93). Det finns flera skäl att utgå ifrån den lokala nivån då det oftast är just här som rasistiska yttringar uppträder först, det är också här som politiska beslut implementeras (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 12). Jag väljer ungdomar då jag anar att instrumentaliteten i svaren blir lägre. Jag tror också att de är mer trendkänsliga och lättare fångar upp det som rör sig i samhället. Man har till exempel i tidigare studier påvisat en stark koppling mellan ungdomars åsikter och de i vuxensamhället (ibid.).

⁴ Jag anser inte att generaliserbarheten är det viktigaste med min utgångspunkt. Dock inbegriper mitt angreppssätt inplacandet av vissa yttranden i ett större diskursivt sammanhang, varför det vid somliga tillfällen är nödvändigt att tala om mönster och tendenser i ett större sammanhang än utanför den studerade gruppen.

4 Teori

De diskursanalytiska angreppssätt som jag använder är inte bara metoder för analys av data utan en teoretisk och metodologisk helhet. I diskursanalysen är *teori* och *metod* alltså sammanlänkade. Detta förutsätter kopplingar till teori, man måste acceptera grundläggande filosofiska premisser för att kunna använda diskursanalysen som metod i empiriska undersökningar. Dessa premisser, samt andra teoretiska verktyg, är bland annat vad som utvecklas i detta kapitel.

4.1 Begreppet diskurs & Diskursteori

Allt i människors sinne som styr deras beteende kan sägas vara en diskurs. Lite förenklat kan man säga att en diskurs är *ett bestämt sätt att tala om och förstå världen*. Den skapar mening, sammanhang och förståelse, hur vi talar avspeglar subjektivt vår verklighetsuppfattning, våra identiteter och sociala relationer, samt är verksam i skapandet och förändringen av dessa (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 7). En diskurs kommer inte bara till uttryck i språk och texter utan även i samhällets organisation, institutioner och sociala relationer. Diskursen strukturerar genom ”regler” hur begrepp byggs upp, tolkas, prioriteras och relateras till varandra. Detta betyder inte att dessa ”regler” inte kan överskridas, men diskursen är dock normerande för vad som normalt accepteras och inte accepteras (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 19f).

Språket är en alldeles nödvändig grund för vad vi tänker och gör. I en diskursanalys står således språket, vid studium av samhällsfenomen i fokus, dock återger språket på intet vis verkligheten enkelt, det bidrar snarare till att forma den. Diskursanalytikern ser följaktligen inte språket som ett neutralt instrument för kommunikation utan har snarare uppfattningen att det både formar och formas av den sociala kontexten. Därmed formas våra verklighetsuppfattningar av och genom språket. Diskurser konstruerar inte bara sociala identiteter utan medverkar också till att befintliga sociala relationer upprätthålls och konstitueras (Bergström & Boréus 2005: 321ff).

Att se språket som konstruerande innebär att olika tolkningar av vad som ses som normalt i ett givet samhälle utgör grunden för vår kunskap. Diskursen har makt över vad vi förutsätter eftersom den aktuella diskursens makt ständigt reproduceras. Diskurser och det språkliga mönstret sätter med andra ord gränser för vårt sätt att tänka och handla. Det är följaktligen ofrånkomligt i en diskursanalys att inte tala om begreppet makt. Det finns makt *inom* diskurser, vilket innebär att vi inom en specifik diskurs kan besitta makt. Det finns även makt *över* diskurser, vilket innebär att vi har makten att förändra eller reproducera specifika diskurser.

Det finns också makt *mellan* diskurser. Centralt här är att få en viss kunskap erkänd som den rätta samt frågan om vem som har rätt att uttala sig (Bergström & Boréus 2005: 305f, 326ff). Detta kallas inom diskursteorin för antagonism. Denna uppstår när olika identiteter utgör hinder för varandra och upplöses då en diskurs tillåts dominera. Då har diskursen etablerats och naturaliserats och därigenom uppnått hegemoni⁵ (ibid.: 54). Detta är diskursanalysens syfte; att kartlägga den kamp om hur tecknens betydelse ska fastställas och där vissa betydelsefixeringar är så konventionaliserade att vi uppfattar dem som naturliga (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 32).

4.1.1 Kritik av diskursteorierna

Kritiker till diskursanalysen menar att inriktningen är vetenskapligt oanvändbar, då varje enskilt resultat bara är en syn på verkligheten och att det finns många andra verklighetsbilder. Ett argument är att det inte med diskursanalys går att avgöra vad som är rätt och fel (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 149). Jag anser att för att möjliggöra samhällsliga förändringar krävs det att man ifrågasätter rådande diskurser och därmed synliggör de maktrelationer som reproduceras per automatik. Ytterligare kritik är reduceringen av verkligheten till idéer och begrepp om verkligheten – diskurser. Ett möjligt svar från en diskursanalytiker är att det som ligger utanför diskursen saknar mening och därför inte är värdefullt som förklaring till ett samhällsfenomen. Vidare och kopplat till detta menar kritiker att diskursanalysen är relativistisk; ”[o]m allt ses som präglad av språket finns inga yttre kriterier att relatera en diskurs till” (Bergström & Boréus 2005: 349f). Som försvar skulle jag säga att det inte behöver betyda att vi saknar förmågan att avgöra vad som är sant och falskt inom en given diskurs. Jag menar att sanning i grund och botten handlar om konsensus inom vetenskapsvärlden, en vetenskap hålls samman av de oskrivna spelregler som forskarkollektivet är samlade kring.

4.2 Kategorisering & stereotyper

För att komma åt och bli medveten om inom vilka ramar människor tänker och handlar samt de mönster och diskurser som finns runt omkring oss kan det vara lämpligt att studera sociala kategoriseringar och stereotyper (Wigerfelt & Wigerfelt 2001). Kategoriseringarna är ett resultat av vår människosyn och världsbild och därmed också kulturellt och historiskt präglade. De begränsar precis som

⁵ ”Hegemoni kan bäst förstås som organisering av samtycke – som de processer varigenom underordnade medvetandeformer konstrueras utan att våld eller tvång tillgrips” (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 39).

språket vad som är möjligt att tänka, säga och göra, samtidigt som de betraktas som självklara i vårt allmänna tänkesätt⁶ (ibid.: 21).

Både stereotypisering och kategorisering är förenklingar av verkligheten och oundvikliga processer på grund av människans behov av att kategorisera omvärlden för att förstå den (ibid.: 20f). En följd av kategorisering är att skillnader mellan grupper förstärks samt att man favoriserar den egna gruppen och diskriminerar ”de Andra”⁷. Sammanfattningsvis innebär denna uppdelning att egengruppens medlemmar utvecklar en stereotyp syn på främlingsgruppens medlemmar genom kategorisering. Stereotyperna fungerar genom att dela upp världen i normala och onormala företeelser genom att exkludera allt som inte passar in. Det är ett vanligt förekommande och utbrett fenomen, som dock inte alltid är tydligt i individers medvetande (ibid.: 86, 210).

Bo Petersson frågar sig vad det är som gör att stereotyper fastnar i vårt medvetande. Han menar att stereotyper av ”de Andra” är ”frusna bilder” som funnits i århundraden, som inte är lätta att förändra, än mindre fördriva. Vidare menar han att de får sin näring och förstärks på en mängd olika sätt. De flesta stereotyper är anskaffade, inte i första hand genom bekantskap, utan uppfattade genom hörsägen, antingen överförda genom föräldrar eller andra nära släktingar, utbildningssystemet, media eller den vardagliga diskursen. Det innebär att individer kan bidra med stereotyper om en särskild grupp människor, även om de aldrig mött en enda representant från den särskilda gruppen (2006: 25ff). Förändring i stereotyper äger rum först vid mottagandet av information som motsäger stereotyperna. Underförstått innebär det att om offren för stereotyperna uppförde sig annorlunda skulle människor behandla den nya informationen på ett icke-stereotypt sätt. Offren för stereotyperna blir uppfattade som fördomarnas *orsaker*, medan människors fördomar uppfattas som ofrånkomliga *effekter* av informationsbearbetande strategier (Winther Jørgensen & Phillips 2001: 102). Trots detta är det inte ens när ny information framkommer säkert att den tas emot, då den kan ”sällas bort som irrelevant, ovidkommande eller som tillfälligt avvikande” (Petersson 2006: 8).

4.3 Föreställningen om ”de Andra”

”Vi varken fruktar eller idealiserar den Andre för att han *är* ond eller god utan därför att han genom att vara annorlunda laddas med föreställningar som svarar mot djupt liggande omedvetna behov.” (Sernhede 1999: 81)

”De Andra” definieras enklast som de som upplevs vara olika oss och som fyller viktiga sociala funktioner när det gäller upprätthållandet av social ordning. I reali-

⁶ Exempelvis blir ”den ‘svenska normala befolkningen’ en oomstridd norm mot vilka ‘de Andra’ ses som avvikare, vilket ytterligare understryks av tolkningsföreträdet, makten att definiera vad som utgör relevanta kunskaper och egenskaper i samhället” (ibid.: 21)

⁷ Kategorisering behöver inte ha någon relation till rasism. Begreppet social kategori kan definieras som en mängd människor vars omfattning och utmärkande drag bestäms av dem som definierar kategorin. Det behöver inte vara så att de som definierar kategorin själva anser sig tillhöra den. Det finns dock en relation mellan individens självidentifikation och omvärldens kategoriseringar (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 20f).

teten är ”de Andra” förskjutna bilder av oss själva eftersom det är ”vi” som är det fasta och oföränderliga (Hedetoft 1990: 41). Många forskare menar att identiteter skapas i relation till signifikanta andra, vi kan inte definiera oss själva utan att tala om vilka vi inte är och vilka vi inte tillhör. Petersson berör denna aspekt och menar att en stor del av identifieringen med den egna gruppen bygger på exklusion och negativa karakteristika. Detta innebär att det oftare är lättare för en grupp att klarlägga vad ”vi” inte är. Detta görs för att man, genom att definiera bort de egenskaper man inte vill inkludera i sin grupp, känner sig säkrare i sin egen gruppgemenskap (2003: 38f). För att utveckla en egen identitet måste diskurser om skillnader och likheter konstrueras, där ”de Andra” ses som en homogen grupp och representerar diskursen om skillnader (van Dijk 1997: 4). Dessa skillnader styrs av maktpositioner där diskurserna ses som en kamp om meningsskapande och där ”de Andra” är grunden för identitetsrelationen (Bergström & Boréus 2005: 305).

Synen på ”de Andra” är dock ofta, som Hedetoft skriver ”... forenklade, abstrakte generaliseringar, altså stereotypier” (1990: 32). Vissa bilder av ”de Andra” är endimensionella stereotyper utan något som helst sanningsvärde. Stereotyper kan likväl innehålla ett eller flera faktiska element av sanning, men dessa överskuggas av dess syfte som är fördömande moralisering eller idyllisering (ibid.: 37ff). Vidare delar Hedetoft in ”de Andra” i tre kategorier⁸ som anses avspegla de huvudsakliga relationerna som finns mellan ”vi” och ”dom”. Dessa kategorier har jag delvis använt mig av senare i uppsatsen, jag har dock modifierat dem med stöd av bland andra Catomeris, Wigerfelt & Wigerfelt och Petersson, då jag anser att dessa kategorier är mer relevanta i konstruktionen av främlingar (se vidare kapitel 5).

4.4 Rasism & analytiskt redskap

Rasism ska inte ses som ett genom tiderna enhetligt och statistiskt begrepp. Olika historiska skeden och processer har format skepnader av begreppet. Det förekommer på olika nivåer och i olika sammanhang i samhället och är en företeelse som reproduceras genom olikartade mekanismer och tar sig olika uttryck i olika samhällen, beroende på de ekonomiska, politiska, kulturella, sociala och organisatoriska förhållandena.

Idag är det få som står för den biologiska rasideologin (öppen rasism⁹). Detta har lett till att forskare idag pratar om ”nyrasism”; en typ av rasism där religiösa (oftast islam) eller kulturella skillnader framhävs och där ”de Andras” kultur och/eller religion nedvärderas utan uttalade hänvisningar till biologiska kännetecken. Det är lämpligt att använda termen rasism för denna typ av tänkande och

⁸ Den fientlige, den vänlige och den exotiske andre

⁹ En ofta citerad definition av rasism är den i rapporten *Mångfald mot enfald* (SOU 1989:13:13): ”En föreställning om den egna folkgruppens överlägsenhet och en uppfattning om att det finns biologiska skillnader mellan folkgrupper som gör det motiverat att dela in dessa i mer eller mindre värda. Vidare innebär det att en folkgrupp som betraktar sig som mer värdig ”ras” anser sig ha rätt att förtrycka, utnyttja eller kontrollera de andra eller tvinga dem att leva åtskilda från andra folkgrupper.”

handlande eftersom det i stort sett liknar den öppna rasismen genom sin struktur och funktion. Skillnaden är att andra typer av karakteristika används som huvudsaklig grund för kategorisering. Kultur blir till exempel allmänt i dessa sammanhang något statistiskt, essentialistiskt och stereotypiskt, vilket leder till att minoritetsgrupper istället "rasialiseras" i kulturella termer.

Det finns även en slags rasism som utspelar sig i vardagliga situationer. Den ses som en process som skapas och förstärks genom vardagliga handlingar. Den bygger på grupp-makt och den samhälleliga strukturen även om det är enskilda individer som uttalar eller praktiserar den och inkluderar systematiska, upprepande och välbekanta och därmed generaliserbara rasistiska vardagliga handlingar. Den inkluderar även beteenden och attityder som vi är socialiserade in i och sällan tänker på.

Rasism handlar enligt mig om den föreställningsvärld där särskiljande egenskaper inte bara är biologiska utan kulturella, etniska eller religiösa. Dessa kategorier liknar till mångt och mycket idén om ras, och används för att diskriminera och kränka människor. "Ras" är idag en,

[p]rodukt av en sociokulturell differentiering av människor, där personers utseende, i termer av hårfärg, hudfärg, ögonfärg eller andra faktorer, som ett utländskt klingande efternamn, en utländsk brytning, eller en trosuppfattning, får andra att utestänga och utöva diskriminering mot dem" (Molina citerad i Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 24).

Fundamentet för denna diskriminering kan definieras som rasism, vilket jag i min uppsats gör. Det är mer aktuellt med denna typ av rasism, som jag kallar för "underliggande rasism"¹⁰. I termen inkluderas de företeelser som oftast i Sverige inte betecknas som rasism; främlingsfientlighet och uttalade fördomar om etniska grupper samt olika yttringar av rasism, bland andra de vardagsrasistiska och rasialiserande. Även motvilja mot främlingar och stereotypiskt seende som många känner och uttrycker på olika sätt bör inkluderas. Mitt analytiska redskap är underliggande rasism då jag anser att det förklarar hur människor på ett normaliserande sätt kategoriseras och rangordnas och hur detta ingår i en större social maktstruktur. Det är naturligtvis viktigt att få kunskap om och bekämpa den öppna rasismen, men den får sin näring och nya anhängare genom den underliggande. Det som här betecknas som underliggande rasism är företeelser som är allvarliga i sig och måste synliggöras (ibid.: 25ff).

4.5 Rasistisk diskurs

Enligt Miles är ett första steg i rasismens ideologi och diskurs kategorisering och stereotypisering. "De Andra" tillskrivs vissa utseendemässiga och/eller kulturella karakteristika, som i ett andra steg förs över till en hel rad andra områden och ses som negativa och ett hot mot "oss" (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 20f),

¹⁰ Detta med stöd av Wigerfelt & Wigerfelt (2001).

”[r]asismens relation till den Andre kan på ett psykologiskt plan ses som uttryck för en osäkrad livssituation där identiteten hotas” (Sernhede 1996: 86). Vad som hotas är våra normer, värderingar, principer och vår religion, vår ekonomi och sociala struktur (van Dijk 1997: 62).

En aspekt av rasismen handlar om oförmågan att se och erkänna att den egna identiteten har sin förutsättning i närvaron av ”den Andre”. Det är just uppfattningen om att ”de Andra” utgör en aspekt av oss själva som rasismen skyddar sig emot genom att ”låsa fast” ”de Andra” genom gränsdragning och kontroll. Det är dessa djupt liggande omedvetna beståndsdelar som gör det så svårt att förstå hur den rasistiska diskursen är förankrad i det omedvetna (Sernhede 1996: 86). Den rasistiska diskursen gör att underliggande rasistiska yttringar¹¹ döljs och kanske inte ens ifrågasätts av dem som drabbas. Diskursen är då så införlivad i folks medvetande att man har svårt för att definiera och uppfatta yttringarna för vad de är. Här kommer maktbegreppet in då diskursen fungerar per automatik. Detta leder till att det blir svårt att motarbeta rasismen då vi per definition förnekar problematiken. Ett erkännande inom ”det vita samhället” är en förutsättning för att kunna bekämpa problemet (van Dijk 1997: 49, 62). Rasism bygger därmed inte minst på grupp-makt och samhällsliga strukturer och normer. Det viktigaste är därför:

”... frågan om hur detta värdesystem med sina rasföreställningar har trängt igenom individers undermedvetna och samhällets institutioner till den punkt, att handlingar som resulterar i en rasbaserad diskriminering dagligen får förekomma i ett samhälle som fortfarande förnekar att rasismen som ideologi färgar dess olika sfärer” (Molina citerad i Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 35).

¹¹ Subtila antydningar, blickar, ständiga till synes neutrala frågor och påståenden, exkludering och krav på anpassning m.m.

5 Främlingskapande i ett historiskt perspektiv

Då vår syn på och kunskap om världen enligt diskursteorin bland annat är historiskt präglad kan man inte negligera historiska kontexter av diskurser (van Dijk 1993: 96), hänvisningar till tidigare diskursiva struktureringar och betydelsebildningar är nödvändiga. Nedan följer en mycket grov och kort beskrivning över det traditionella sättet att skildra Sveriges förhållningssätt till dem som betraktas som främmande. Genom att i kapitel 6 sammanfoga element från dessa med mina respondents språkbruk kan jag betrakta reproduktion och förändring av diskurser.

5.1 ”Främlingen”

”Vem är främlingen egentligen? Ja, bilden som framträder genom historien är lika envist återkommande som entydig: den av en geografiskt avskild, fysiskt och kulturellt avvikande gestalt, i gränslandet mellan människa och djur och förknippad med ett antal i regel negativa egenskaper. I många av skildringarna framstår ‘främlingen’ som betraktarens egen negativa och kontrasterande motpol.” (Catomeris 2004: 15)

I berättelser gällande samhällets förhållningssätt till främlingar i olika tider, finns ett ”främlingskapandets grammatik” – en slags osynlig ordning som styr våra tankar och vårt tal om ”främlingen”. Detta i en värld där ”vi” ställs mot ”dom”, gott mot ont, mänskligt mot djuriskt, kristendom mot andra religioner, ljus hy mot mörk, osv. Samhällets förhållningssätt är likartade, sammanflätade och svåra att avgränsa, såväl i tid som karaktär. Man skulle lika gärna kunna peka på ett antal mer eller mindre konstanta förhållningssätt, en uppsättning kategorier som går igen i olika tider och som ofta gäller de flesta grupper som betraktats och betraktas som främlingar (ibid.).

5.1.1 Den kroppsligt avvikande

”Betoningen av kroppsliga skillnader, såsom utseende [...], är en grundläggande del i främlingskapandets grammatik där främlingen utgör ‘jagets’ eller ‘vi-ets’ negativa motpol.” (Catomeris 2004: 18)

Sammankopplingen av mörk hudfärg och negativa egenskaper har gamla grunder. Redan under medeltiden finns det flera skildringar i vilka mörkhyade människor framställs som symboler för synden, underjorden eller djävulen. Detta kan bland annat kopplas till det kristna bildspråk som förenar mörker och ondska. Under upplysningstiden då vetenskapen började konkurrera med religionen sattes den västerländska bildningen på piedestal, vilket bidrog till en positiv syn på de koloniala erövringarna. Klassificerandet av människor och folkslag väckte stort intresse, och i flera skildringar från denna tid ses den mörka hudfärgen som en anomali. Konstruktionen av ”främlingar” har drabbat inhemska kategorier, men även, vilket blir tydligt under imperialismen och nationalismens genombrott, kategorier med ”utländsk” bakgrund. Man använde främst stereotypiseringar; ”främlingar skildrades som slokhattsförsedda, mörkhyade positivspelare med svart långt hår och mustascher” (ibid.). En fysisk stereotyp i Sverige med historiska anor är just den om det mörka håret som förknippas med diverse negativa egenskaper som till exempel påstådd asocialitet och brottslighet (Catomeris 2004: 19).

5.1.2 Den hotfulle

Denna kategori inkluderar bilder på fienden, det vill säga de som är totalt olika och kulturellt och moraliskt oförenliga med oss. Fienden framställs vanligtvis som omoralisk och fylld av aggressivitet gentemot oss, därför förtjänar den också att bli bemött på ett fientligt sätt (Hedetoft 1990: 43ff). Begrepp som kopplas till denna kategori har med kriminalitet, smittsamma sjukdomar, påstådd aggressivitet och avvikande kulturella praktiker att göra (Petersson 2006: 48). Idén hör till hotbilder som ibland, men långt ifrån alltid, grundas på verkliga motsättningar, ett exempel är den kristna världens krig mot den muslimska (Catomeris 2004: 20). Redan under tidig medeltid blev antagonismen gentemot islam och även judendom tydlig. Tesen om en särskild orientalisk despotism och grymhet lever fortfarande i vår tid. Detta är stereotypa föreställningar som inte sällan är nedvärderande och rasistiska¹². Liknande anklagelser om opålitlighet, bakslughet och list som består den muslimske fienden återfinns i skildringar av även afrikaner, finnar, judar, samer, ”tattare” och zigenare.

Utmärkande för åren kring sekelskiftet 1900 var rasbiologin, antisemitismen och på dem de följande utestängningsprocesser som i första hand riktades mot de ”icke-svenska” i samhället (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 41). Här utmålas det främmande blodet som en av de största farorna, men även det främmande språket framställdes som ett hot mot ”oss”. Rasbiologiska undersökningar utfördes och man ställde krav på ”rashygieniska” åtgärder gentemot ”mindervärdiga” grupper och man använde invandringspolitiken som instrument för bevarandet av ”rasren-

¹² Petersson förklarar dessa genom att bilden av ”de Andra” som irrationella finns kvar i västs medvetande samtidigt som de förstärkts och invecklats ytterligare efter attackerna den 11:e september, med drag som konfliktsökande, fanatisk, radikalislamistisk och inte minst terroristisk (2006: 10ff).

het”. Det gällde att definiera det svenska och svenskheten samt att urskilja och eliminera de som inte passade in i det svenska samhället (Catomeris 2004: 21).

5.1.3 Den underlägsne

”Man kunde tro att idén om en hotfull främling står i motsatsställning till den om en underlägsen främling, men så är inte fallet. Den ena föreställningen tycks snarare förutsätta den andra.” (Catomeris 2004: 21)

Det var under senmedeltiden som en diskurs om nationell identitet, ”svenskhet”, började användas. Först när befolkningen knöts till ett statligt centrum blev de etniska identiteterna och territoriet betydelsefulla; ”vi” är ett annat folkslag än ”dom” och de borde inte bo i samma stat som oss. En homogen kulturell identitet i form av en konstruktion av nationalstatens behov av territoriell kontroll låg under denna tid i statens intresse (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: ???).

Med imperialismen, under vilken man tydligt uttryckte den västerländska överhögheten över främmande kontinenter och folkslag blev uttrycket för civilisatorisk överlägsenhet tydligt. Man började med biologiseringen av människan, och med hjälp av socialdarwinismens framväxt placerade man olika kulturer och folkslag på en evolutionsstege. Det är i och med rastänkandets intåg som det kulturella nivåtänkandet befästs, ett tänkande som placerar den vita, västerländska/germanska/nordiska och industrialiserade kulturen över alla andra. En vanlig form av kränkningar vid denna tid bygger på framställningar av det främmande i form av negationer, det vill säga i form av allt västerländskt som det saknar (Catomeris 2004: 22). Resultatet var att levnadsformer som inte tillhörde de västerländska blev föraktade, och ansågs underlägsna, utdöende och i bästa fall exotiska. Grunden i den repressiva politiken var övertygelsen om den egna normen, som inte bara överlägsen utan helt enkelt den enda räddningen för människan. Detta synsätt och nivåtänkande användes som ett sätt att legitimera ojämlika maktförhållanden och finns än idag kvar i vårt medvetande. Vanligen är det så att främlingen först godtas om han/hon anpassar sig till majoritetens norm och ”tillintetgör sin ‘annorlundahet’”. I vår västerländska värld märks detta bokstavligen då anpassning ofta är den enda möjligheten för en icke-svensk främling att få medborgar-/människovärde (ibid.: 24).

6 Ungdomars föreställningar & åsikter

Jag har intervjuat tolv elever i årskurs 3 på Katedralskolan i Lund, tre representanter från varje program som erbjuds: samhällsvetenskapliga-, naturvetenskapliga- och handels- och administrationsprogrammet samt International Baccalaureate – the Diploma Programme. En från varje program har utländsk bakgrund, två av dem är inte födda i Sverige, en av dessa har inte svenskt medborgarskap.

Nedan i analysen följer ofta långa citat med syftet att öka intersubjektiviteten och genomskinligheten. Respondenterna är numrerade mellan 1-12 efter den ordning jag intervjuat dem.

6.1 Rasism

Jag ville se om medvetenheten om mer komplexa och dolda former av rasism, så som vardagliga exkluderingar av ”de Andra” är så låg som många forskare menar, så jag bad mina respondenter att definiera begreppet rasism.

De flesta svarar att det handlar om att man dömer folk efter deras ursprung, för att de ser annorlunda ut, man behandlar de på ett annat sätt än sitt eget folk, man diskriminerar de just för att de är invandrare och man visar tydligt och strider för att man är emot invandring. Detta tyder på, precis som nämnts, att den vardagliga förståelsen inte ger utrymme för nyanser. I huvudsak refereras den öppna rasismen. Några inkluderar också en rädsla inför det okända, ”rasism är ett skydd man söker från en rädsla som någon har skapat”.

5: Det är att man är rädd för andra folkgrupper, att man inte kan se, man stänger på något sätt in sig och tittar bara på utsidan, faktiskt, man ser inte det innersta, egentligen är vi ju lika. Men just det att vi bara tittar på hudfärg och hur dom ser ut och ni ska inte komma in hit, så oftast tycker jag det handlar om rädsla faktiskt.

6: Det är när man diskriminerar andra folkslag än det rätta eller sitt eget. Ta till exempel arbetsmarknaden. Står det mellan en med svenskt och en med ett utländskt namn så är man oftast rädd att välja det utländska namnet, för man vet inte riktigt deras bakgrund, som kan orsaka nya problem eller hinder eller så.

I och med dessa uttalanden kan man se att det finns ett litet utrymme för nyanser, dock är rädsla inte något som per definition har med rasism och göra, och det är viktigt att skilja denna främlingsfientlighet från rasism. Främlingsfientlighet handlar om en individs psykologiska attityd som mer eller mindre hänger samman med

ett etnocentriskt förhållningssätt¹³. Grunden ligger i de mer eller mindre starka känslor av obehag inför människor som inte uppfattas som ”vi” som ofta bottnar i okunskap och osäkerhet. ”Obehaget, oviljan och rädslan förs över från den egna oförmågan att hantera en situation till egenskaper hos andra människor.” (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 34) Dock inkluderas främlingsfientlighet i den underliggande rasismen. Endast två av mina respondenter pratar om rasism på mer än ett plan.

10: Man kan definiera det på många olika plan, man kan definiera det som aggression mot ”blattar” (inom citationstecken), eller genom vanliga kommentarer, men dom är så inbitna i det här samhället så att jag inte tror att dom ens klassas som rasism, men i Sverige är det mest aggression med motivationen att vederbörande inte är likadan.

11: Att diskriminera andra folkgrupper. Man tänker först på den öppna rasismen med nynazistiska grupper som demonstrerar och så, men den kan finnas lite överallt i folks undermedvetna och så, när dom ser en man med turban kanske de tänker att det är en terrorist och det är ju ett rasistiskt sätt att tänka så.

Det finns klyftor i Sverige. I Sverige, till skillnad från andra länder, tycker jag det finns lite mer, inte så öppen rasism utan lite mer dold rasism, man talar inte så mycket med varandra mellan grupperna och kanske inte säger rätt ut med vad man menar, att man kanske inte ger något ett jobb för deras namn, eller så. Man har dom öppna åsikterna men man uttalar dom inte, det är lite mer den tysta diskrimineringen i Sverige.

Summerat innebär detta att den rasistiska diskursen mer eller mindre döljer underliggande rasistiska yttringar. Diskursen är införlivad i mina respondenters medvetande då den i princip fungerar per automatik. Detta leder till definieringssvårigheter samt svårigheter att uppfatta underliggande rasistiska yttringar. Här är det tydligt vilken roll maktbegreppet spelar. Detta försvårar arbetet mot rasismen då problematiken per definition förnekas. Med detta menar jag inte att anklaga mina respondenter som ansvariga för rasismens existens, då rasismen reproduceras diskursivt. Det är ovidkommande att anklaga enskilda individer då reproducerandet sker i sociala praktiker, det vill säga mina respondenter har socialiserats in i detta tänkande. Jag skulle också vilja tillägga att respondenterna saknar teoretiska verktyg för att analysera fundamenten för och reproducerandet av rasismens yttringar (se Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 197).

6.2 Vad är att vara ”svensk”?

Att vara svensk ”är väl när man är svensk medborgare”, ”när man bor i Sverige”, ”följer de svenska lagarna” och framförallt, som mer eller mindre alla mina respondenter svarade ”folk som pratar svenska känns som svenskar”.

¹³ Enligt ”Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet” är främlingsfientlighet de ”... känslor som, i varierande styrka, innebär ovilja, rädsla, inför eller hat gentemot andra etniska grupper” (SOU 1989: 13).

5: Det är ganska brett egentligen. Svensk, ja, när man pratar svenska. Jag tycker att alla får vara svenskar, kommer man till Sverige och kommer in i vårt samhälle, visst är man svensk då.

Vem som ”får” vara ”svensk” handlar om anpassningsförmåga; ”dom som visar att de kan och vill får vara med i den svenska demokratin” och ”bara man sköter det man ska får man vara svensk”. Trots att man är svensk medborgare betyder det inte att man är svensk, man måste först anpassa sig till ”oss”.

1: Ska man vara medborgare i ett land bör man veta lite om historien, man bör veta lite om hur samhället fungerar, man bör kunna språket. Alla som är svenska medborgare måste klara sig så dom kan vara med i demokratiseringsprocessen, kan man inte hänga med i politiken tycker jag inte att ens röst ska väga lika tungt i val t ex. Jag menar, kan dom svenska får dom ju mycket lättare att komma in på arbetsmarknaden och att socialisera bland svenskar, det går hand i hand alltihopa.

6: För att bli svensk måste man anknyta till demokratin, man kan ju inte få svenskt medborgarskap om man inte rättar sig efter dom svenska lagarna.

8: Svensk, jag skulle säga någon som antingen är född i Sverige eller har bott i Sverige lång tid, som har lärt sig språket och kommit in i samhället helt enkelt. Ingen hindrar dom från att lära sig vårt språk och anpassa sig till vår kultur och vårt samhälle och anpassa sig till oss.

Utifrån svaren ser man en tydlig övertygelse om den egna normen och det egna samhället samt en uppdelning mellan ”vi” och ”dom”; och återigen ”dom måste anpassa sig till oss”. Då anpassning ofta utgör den enda möjligheten för en icke-svensk främling att erhålla medborgar-/människovärde är det viktigt att även fråga respondenterna med utländsk bakgrund vad det är att vara svensk och vem som tillåts vara det.

4: Alla får inte vara svenskar, för att vara svensk måste man bete sig som en svensk också och följa den svenska kulturen och allt det där också. Jag drar inte alla över en kam, men de flesta svenskar är så att dom inte tar alla som svenskar, ta mig som exempel, jag är ju svensk medborgare.

10: Alla får inte vara svenskar i Sverige, antingen för att deras självdefinition blir manipulerad på något sätt så att dom inte känner att dom är svenskar eller för att dom helt enkelt får det sagt till sig ”du är inte svensk” eller för att dom inte vill känna sig delaktiga. Jag tror nog att frågan om var man kommer ifrån gör att man inte känner sig svensk, det är ju uppenbart att man inte känner sig svensk om folk inte tror det. Min fördel är att jag pratar svenska utan brytning och att jag har ett ganska svenskt sätt.

7: Jag aldrig har känt mig så jätte svensk eftersom jag har invandrarbakgrund. De flesta svenskar ser inte invandrare som svenskar, då svenskar börjar se oss som svenskar, då kan vi själva börja säga att vi är svenskar. Jag tycker det är konstigt för jag är uppväxt i Sverige helt och hållet.

Utifrån ovanstående ser man hur det svenska ”normala” ses som en oomstridd norm och där ”dom” ses som avvikare, vilket kopplat till teorin om kategorisering och stereotypisering, understryks av tolkningsföreträdet, makten att definiera vad som utgör relevanta kunskaper och egenskaper i samhället. Man ”får” inte vara

”svensk” på grund av att samhällets kategoriseringar inte tillåter det, trots att man är född och uppvuxen i Sverige.

6.3 Vad är att vara ”invandrare”?

På denna fråga varierade svaren en del hos mina respondenter. En sak som alla hade gemensamt, med undantag från en respondent som menade att invandrare är en kategori som man tillskrivs av andra, var att man är invandrare om man inte härstammar från Sverige, det är någon som har kommit till Sverige.

4: Att inte vara från Sverige, att vara från ett annat land det är att vara invandrare, jag har vandrat in i Sverige.

5: För mig är invandrare såna som kommer och har utländska föräldrar och ett annat modersmål.

Vidare nämner mer eller mindre alla att man är invandrare om ”man inte kan kommunicera med det svenska samhället”, vilket betyder både språkligt, historiskt och kulturellt.

9: Någon som kommer från ett annat land och vill bo här i Sverige, men de måste lära sig kulturen och det svenska språket.

6: Invandrare är väl dom som kommer som ännu inte lyckats få ett svenskt medborgarskap och/eller dom som är det men håller sig kvar till kulturen i sitt hemland, eller vad man nu säger.

8: Invandrare tycker jag är när man kommer hit och väljer att inte blanda sig med andra, man isolerar sig och man kommer hit och kräver, ehh..., behåller allt det egna, självklart ska man få behålla sina egna kulturer, men att man behåller allt och vägrar att kompromissa, man stänger av allt runt omkring.

3: När man kommer hit och inte gör det man ska göra, kommer hit och lever på socialen. När man inte söker jobb och inte följer dom svenska lagarna. Jag tycker man ska följa den svenska kulturen.

Det sista uttalandet, som är en tydlig stereotyp bild av invandraren, var det enda riktigt uttalade rasistiska som framkom hos mina respondenter.

Några bekräftar den kroppsligt avvikande främlingen. Det mörka håret och hudfärgen är fysiska stereotyper som finns kvar och förknippas med diverse negativa egenskaper som till exempel påstådd asocialitet och aggressivitet.

12: Typ mörkhyad och som är född i ett annat land. Det är svårt att säga med andra generationens invandrare, men jo, dom är också invandrare, många som jag skulle kalla invandrare är ju födda här så. Man ser att dom är invandrare på hur de ser ut.

7: Det spelar inte så stor roll att du är första- eller andra generationens invandrare, så länge du har svart hår eller någon annan hudfärg så är du en invandrare.

10: I Spanien till exempel, där är invandrare exotiska och speciella men här är en invandrare ganska vanlig och tråkig och aggressiv helt enkelt, och arg, en "blatte" liksom, en jättekonstig attityd tycker jag. Det här med att invandrare är aggressiva och att dom, såna enkla saker som att folk härmar deras brytningar, det är en väldigt inbiten konstig attityd som jag inte förstår mig på, hur man hanterar det faktum att det finns folk som inte är födda eller är födda i Sverige, de blir ändå "blattar". Här finns väldigt underliga och udda fördomar som skapats mot invandrare. Man har en konstig attityd, här lever man med invandrarna men man lever med dom på ett visst sätt, man behandlar dom på ett visst sätt, man markerar på något sätt att dom är invandrare, och invandrare själva får lära sig att se att "nu är jag blatte".

6.4 Förhållandet "svenskar"/"invandrare"

I våra dagar är det oftast de "invandrare" som tycks ha en annorlunda kultur eller religion som anses vara eller konstrueras som "främlingar". Man pratar numera i termer av etnicitet, kultur och religion (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 50). Utifrån svaren under punkt 6.2 och 6.3 kan man utläsa att det mellan svenskar och invandrare är just begrepp som främst kultur och språk som skapar tydliga skiljelinjer mellan "vi" och "dom". Kan man inte anpassa sig till den svenska kulturen och prata det svenska språket är man inte svensk, de personer som betraktas som kulturellt och språkligt annorlunda "kan" helt enkelt inte inkluderas i Sverige. Vår egen kultur idealiseras och presenteras okritiskt som det goda exemplet. Detta är ett tydligt exempel på etnocentrism, den egna normen görs till det normala och överlägsna. Precis som nämnts ovan bekräftar svaren också hur det i regel är så att "främlingen" först accepteras om han/hon anpassar sig till majoritetens norm och "tillintetgör sin 'annorlundahet'". Det är egentligen inte konstigt att synsättet existerar när det i den svenska lagstiftningen står att det finns vissa fundamentala värderingar som alla måste respektera för att ett samhälle ska fungera och dessa får inte innebära "ett bortväljande av det svenska språket" eller av "grundläggande värderingar om vilka det råder enighet i Sverige" (Svanberg & Tydén 1999: 91).

Hänvisningar till dessa mer förefallande neutrala begrepp bidrar till att ojämlika maktrelationer blir så normaliserade att vi inte märker att de finns där, vilket respondenternas definition av rasism också visar. Svanberg & Tydén menar att "[i]nvandrardebatten, med framväxten av en invandrapolitik samt tendensen att 'kulturlisera' specifika invandrargrupper, är båda fenomen som inte bara speglar utan också *format* vår samtid" (1999: 30). Den kulturella tolkningsramen är knappast mindre statisk och deterministisk än det tidigare dominerande biologiserande perspektivet (ibid.). Kulturella och språkliga markörer tenderar därmed precis som stereotyper att ses som statiska (ibid.: 36).

Genom att man tänker i termer som betonar kategorier särskiljer man människor snarare än förenar dem. Detta påtalar två av mina respondenter och berättar om den uppdelning mellan svenskar och invandrare som finns på Katedralskolan. Båda två är kritiska till uppdelningen och ser "problemet" som båda grupperns fel. Precis som respondent 5 påpekar så leder detta sätt att tänka till att handlingar och attityder mot "de Andra" påverkas även om de inte tar sig uttryck i rasistiskt våld.

Istället kan de skapas i form av exempelvis ”vardagsrasism” (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 198).

5: Jag tycker att det är synd att man delar upp, för oftast blir det så, för är man invandrare, man brukar snacka om blatte och svenne, det är synd för att på något sätt så skiljer man på folk då, ja, dom som kommer från andra länder är blattar och dom som kommer från Sverige och har svenska föräldrar är svennar, det är synd för man måste integrera. Jag är emot det, men oftast är det så man gör, både svenskar och invandrare gör så att invandrarna är i ett gäng och svenskarna i ett, och så finns det vissa svenskar som är med invandrare, men då är de på något sätt ”förblattade”, och jag hatar verkligen blatte, det ordet, det är verkligen rasistiskt. Men på något sätt blir det så att det blir olika grupper och då blir man segregerad igen, det är synd. Jag har en tjej i min klass som kommer från Iran, men hon har också den här synen att man tittar på och säger ”ja, ni är svennar och vi är blattar och ni förstår ändå inte oss” och då är man uppe i det fastän man inte behöver se ner på varandra som riktigt grov rasism, så är det ändå på något sätt det, och det är synd.

7: Jag tycker det borde vara mer så att invandrare och svenskar umgås tillsammans, men till exempel på ”Katte” brukar det alltid vara så att invandrarna umgås med varandra och svenskarna med varandra, och det är synd att det är så och det ökar ju klyftorna. Invandrare och svenskar måste samarbeta och lära känna varandra så att det inte blir den här splittringen. För man vet ju inte så mycket och så har man bara fördomar och då blir det bara fördomarna som styr.

Detta beteende kan förklaras som en spiraleffekt. ”Vi-gruppen” utsätter ”de Andra” för olika strategier för att påverka maktrelationerna till sin egen fördel. Majoriteten bestämmer ramarna genom bland annat utestängning och diskriminering. ”De Andra” svarar i sin tur med isolering och avvisande av majoritetens normer och ”kultur”. Effekten är igång och ett utanförskap har skapats, vilket vidare leder till en ytterligare förstärkning av konstruktionen ”främlingar” (Wigerfelt & Wigerfelt 2001: 202).

6.5 Underliggande rasism

Som tillhörande majoritetssamhället uppfattar vi sällan denna typ av rasism. Bristen på egna erfarenheter innebär att etniska svenskar sällan ser eller erkänner dessa problem¹⁴, vilket vi sett ovan. Enligt van Dijk innebär rasism ett ojämlikt samhällssystem där etniska minoriteter och immigranter konsekvent ges mindre tillträde till och kontroll över samhällets maktresurser. För att denna rasism ska uppmärksammas måste man därför ge tolkningsföreträde åt de individer som upplever den. Minoriteterna själva bör få identifiera och definiera begreppet, när ingen annan förklaring är god nog. Genom definitionsmakten skulle detta på så sätt kunna stärka minoritetsgruppen (1997: 33).

¹⁴ Dessa förnekanden av rasism måste ses mot bakgrunden av den svenska självbilden som speciellt soldarisk och jämlik.

Svaren på frågan vad rasism är skiljer sig här, då alla dessa respondenter (de med utländsk bakgrund) även inkluderar diskriminering mot religion i begreppet, särskilt tydligt blir det hos dem som är muslimer.

4: Jag blir behandlad konstigt för att jag är där jag är ifrån, flera gånger. Vissa personer avstår eller avvaktar från mig bara för att jag är invandrare eller muslim, bara för att jag är muslim tror dom att jag är farlig och terrorist. Det märker man ofta av. Man ser det på olika personers beteende, det händer här på skolan också, jag ser det, man ser såna exempel hela tiden, att människor håller sig borta från dig bara för att du är muslim, det händer. Allas åsikter kommer nog inte fram men man ser på deras beteende vad det tänker och så. Detta hänger ihop med rasism.

Den hotfulle främlingen är en kategori som lever kvar med bland annat hotbilden av kulturellt avvikande praktiker, med de moderna skildringarna av muslimer som det mest slående exemplet. ”Studier av svensk journalistik visar att det är gamla traditionella bilder av orientaler som helt dominerar även dagens skildringar av dem” (Catomeris 2004: 11). En respondent, dock inte muslimsk, uppmärksammar i samband med rasism att man pekar ut ”araber”. Ovanstående bekräftas av de ”svenska” respondenterna i deras uttalande om invandrare med exempel som ”om man ser någon som kommer från mellanöstern till exempel så tror man inte att de är svenskar” och ”när de ser en man i turban kanske de tror att det är en terrorist”¹⁵. Andra begrepp som förekommer i samband med idén om främlingar som farliga är främst kriminalitet, men också aggressivitet. Detta är en stereotyp bild och en diskurs om att människor med utländsk bakgrund kopplas till brott och problem.

7: Jag märker oftast själv att folk som kommer från dom här ytterområdena har mer fördomar än dom som bor i städer, det är mycket mer invandrare som bor i städer så man ser mycket mer av det här, så det blir inte samma sorts fördomar. På ytterställena blir det mer fördomar då tror jag att det blir enkelt att ”vi vill inte ha dom här”, dom är bara kriminella.

En respondent förklarar och säger: ”det har blivit mer våld, och invandringen har ju ökat”.

12: Folk tycker att invandrarna är jobbiga, nä men typ att dom stökar i skolan, till exempel i Landskrona då, ja kanske rån och sånt.

Någon menar att anledningen till att detta synsätt existerar beror på hur invandrarna ”sätts fram i nyheterna och då tror folk att invandrarna är kriminella och kommer hit och ska ta över”. En annan anledning till synsättet är underförstått samhällets fel:

11: Det finns många platser där det finns problem med brottslighet och invandring, där det blir segregerat och man kommunicerar inte. Man skyller alla problemen på invandrarna, och det är klart att det kanske finns mycket brottslighet bland invandrarna när de inte får jobb och så.

¹⁵ Svensk media är en bidragande orsak och resultat till den negativa bild som finns av muslimer i allmänhet då majoriteten av nyhetsinslagen som förekommer i samband med islam har anknytning till våld och terrorism. ”På grund av det segregerade boendet i Sverige är bilder [...] som förekommer i medierna ofta majoritetsbefolkningens enda källa till kunskap om islam och om muslimer.” (Catomeris 2004: 184)

1: Landskrona är ju smockat med invandrare och det är ett sånt ställe där invandrare inte har kunnat integreras ordentligt i det svenska samhället och där det finns jättemycket brottslighet, verkligen. Så dom får svenskar som bor i Landskrona, eller i alla fall vad jag har uppfattat från dom, är att dom så fort det händer någonting i Landskrona så är det invandrarna. Men om man vuxit upp som svensk i Landskrona och upplevt detta hela uppväxten, då associerar man säkert brottslighet och såna saker till invandring, det är ju inte chockerande.

Det är också så att det naturligtvis finns människor med utländsk bakgrund som begår brott, men en liten grupp får representera den stora gruppen ”invandrare”; ”det ju så att vissa invandrare inte sköter sig och då drar man alla över en kam och vill ha ut allihop”.

Den rasistiska diskursen gör att underliggande rasistiska yttringar döljs. Precis som respondent 4 berättade ovan så känner också respondent 7 av dessa yttringar i form av subtila antydningar, blickar, påståenden och krav på anpassning.

7: Jag märker personligen fördomar, utan att någon säger det kan jag se att det finns där. Det behöver inte vara att man säger ”jag tycker inte om invandrare”, det kan bara vara hur folk betar sig. Det finns bland vissa kommentarer, ibland hör man folk prata, dom behöver inte säga det till mig, men man kan höra när dom säger saker till någon annan. Det är många fall när kompisar och släktingar haft svårare att få jobb, även om dom har kompetens, bara för namnet dom har. Men det märks, det finns ju fördomar. En invandrare som kommer till Sverige måste jobba dubbelt så hårt som en svensk för att komma upp till en högre nivå och ändå kommer att vara lägre bara för att vi har en annan hårfärg eller ett annat namn, vi kommer aldrig komma till samma nivå. Jag hoppas att det ändras men som det ser ut nu tror jag att det kommer att fortsätta.

7 Avslutning

7.1 Sammanfattning & slutsatser

Mitt syfte är att undersöka den underliggande rasismen i det svenska samhället, med målsättningen att försöka synliggöra den samt att jag ska bidra till att kunskaper och förståelse om denna sprids. Jag ville se hur ungdomar på en gymnasieskola i Lund konceptualiserar och konstruerar bilder av det ”främmande”. Jag har därför intervjuat tolv gymnasieelever och sedan med hjälp av teoretiska perspektiv som diskursteori, kategorisering och stereotypisering, föreställningar om ”de Andra” samt olika kategorier för främlingsskapande analyserat svaren. På grund av begränsningarna i underlaget gällande antalet respondenter går det inte att göra allmängiltiga generaliseringar utifrån studiens resultat. Detta har inte heller varit mitt mål och är inte heller alltid förenligt med min teoretiska utgångspunkt då generaliserbarheten inte är det viktigaste. Samtidigt anser jag att med tolv intervjuer kan vissa saker om samhällets strukturer sägas. Jag har försökt skapa en förståelse för existensen av den underliggande rasismen och därför förekommer kopplingar till större diskursiva sammanhang då det ibland är tvunget att tala om mönster och tendenser utanför den studerade gruppen. Kombinationen av insikter från de olika teorierna tillfogar värde i förståelsen av hur litet utrymmet för kompromisser är när det gäller majoritetens syn på minoriteten. Jag anser att det varit givande att använda den underliggande rasismen som analytiskt verktyg då det skapar en bättre förståelse för de rasistiska yttringar som förekommer i vardagen och utövas på marginaliserade grupper i samhället¹⁶. Vad har jag då genom uppsatsen och genom mina respondenter kommit fram till?

7.1.1 Invandrare & rasistiska yttringar

De frågeställningar jag med min uppsats avsåg besvara var: *Vilka etablerade föreställningar finns om rasism hos ungdomar i Sverige, Hur beskrivs invandrare av ungdomar i Sverige, vilka rasistiska yttringar gör sig gällande?*

När det gäller föreställningarna som finns om rasism hos mina respondenter är, som nämnts ovan, medvetenheten om mer komplexa och dolda former, det vill säga den underliggande rasismen, relativt låg. Denna slutsats kan jag tillåta mig

¹⁶ Det är viktigt att vara medveten om att det inte bara existerar en ”sanning”. Tolkningarna jag gjort av mina intervjuer är beroende av mina utgångspunkter och förhållningssätt och hade någon annan genomfört samma undersökning hade tolkningarna med säkerhet sett annorlunda ut.

att dra efter de definitioner av rasism som framkom under mina intervjuer. I huvudsak pratar man om den öppna rasismen, vilket visar att utrymmet för nyanser i den vardagliga förståelsen av rasism är litet. Anledningen till detta, enligt diskursanalytikern, är att den rasistiska diskursen i det svenska samhället, såsom den är formad av majoriteten är dominerande och därmed också normerande. Denna har genom århundraden av ”regler” strukturerat hur begrepp som just rasism och invandrare byggts upp, tolkats och relaterats till varandra. Diskursen ”kontrollerar” vad vi förutsätter och därmed sätts gränser för vårt sätt att tänka och handla. Det är med andra ord inte förvånande att mina respondenter definierar rasism som de gör då den rasistiska diskursen mer eller mindre döljer de underliggande rasistiska yttringarna. Man skulle kunna säga att diskursen fungerar per automatik och därmed uppnått hegemoni då den är införlivad i mina respondenters medvetande. Kontentan av det är just definitionssvårigheter samt svårigheter att uppfatta underliggande rasistiska yttringar. Detta gör det, trots att det är enskilda individer som uttalar eller praktiserar rasismen, svårare att anklaga dem för dessa yttringar då de bygger på gruppakt och reproduceras diskursivt i samhället. Man socialiseras in i ett visst tänkande från det att man är liten och därmed uppfattas betydelseerna som naturliga. Detta betyder givetvis inte att man inte kan ifrågasätta majoritetens norm, men som sagt har det individuella svårt att bryta igenom.

För att kunna svara på den andra frågeställningen vill jag först återknyta till frågan om vem främlingen egentligen är (se avsnitt 5.1). Efter att ha genomfört uppsatsen skulle jag svara att främlingen idag är en person som geografiskt sett finns nära oss men som genom olika sociala och kulturella praktiker distanseras från ”oss”. Främlingen blir ”den Andre” och i den samtida diskursen likställd med invandraren. Vem är då invandraren egentligen?

Teorier om föreställningar av ”de Andra” menar att ens identitet blir möjlig först i förhållande och opposition till ”de Andra”. Det är så att vi inte kan definiera oss själva utan att tala om vilka vi inte är och vilka vi inte tillhör. Därför ansåg jag att det borde vara fruktsamt att fråga ”vad är att vara svensk”? då svaren enligt teorin borde inkludera ”dom” som inte är svenskar och vad det är att inte vara svensk. Genom att fråga detta får jag kanske även svar på vem invandraren är, vilket jag fick. Det sätt på vilket ”dom” (invandrarna) beskrivs av mina respondenter har fortfarande likheter med exempelvis imperialismen där ”främlingar” tillskrivs alla egenskaper man själv inte anser sig ha. En främlingskategori som framträder här är den om främlingen som underlägsen. Det kulturella nivå-tänkandet finns fortfarande kvar och den västerländska kulturen anses överlägsen. Även om ingen av mina respondenter uttryckligen säger detta är övertygelsen om den egna normen tydlig. Något som förekommer hos de flesta av mina respondenter är att invandraren framställs i form av negationer, i form av allt ”svenskt” han/hon saknar. Det var betydligt vanligare att respondenterna, på frågan ”vad är att vara invandrare”?, svarade med negationer. Jag tror inte att många tänker på att detta faktiskt är en typ av kränkning. Det finns med detta synsätt dessutom kopplingar till den öppna rasismen, i alla fall om man utgår från definitionen i *Mångfald mot enfald*, då en föreställning om den egna folkgruppens överlägsenhet bland annat inkluderas. Summerat är invandrare är enligt mina respondenter ”dom” som inte:

- är födda i Sverige
- pratar svenska och inte har svenska föräldrar
- rättar sig efter de svenska lagarna
- lärt sig den svenska kulturen
- blandar sig med svenskar
- sköter det man ska; går till socialen och inte söker jobb
- anpassat sig till ”oss”

Vissa av punkterna vittnar om den nyrasism som forskare pratar om. Kulturella skillnader framhävs och främst ”de Andras” kultur nedvärderas, inte uttalat men underförstått då man som sagt anser sin egen vara bättre.

Även de andra två främlingskategorierna som beskrivs i kapitel fem framträder. Det var endast en respondent som bekräftade den kroppsligt avvikande främlingen och menade att man ser vem som är invandrare på hur de ser ut då de har en annan hudfärg. Dock bekräftar respondenterna med utländsk bakgrund också denna kategori och menar att så länge man har svart hår eller någon annan hudfärg så betraktas man som invandrare, oavsett om man är första- eller andra generationens. Idén om den hotfulle främlingen framträder i samband med begrepp som främst brottslighet men också aggressivitet. Respondenterna med utländsk bakgrund menar att man som invandrare också betraktas som tråkig och arg, och farlig eftersom man är muslim. En frekvent överanvändning av fiendebilder är utan tvekan skadligt för samhället. Samtidigt måste tilläggas att ”nykomlingar” (invandrare) är dömda att anses riskabla därför att de inte passar in. För att upprätthålla och utveckla en egen identitet måste diskurser om skillnader och likheter mellan grupper konstrueras där ”de Andra” representerar diskursen om skillnader. Detta är som sagt en mänsklig egenskap där följden blir att skillnader mellan grupper förstärks samt att egen gruppen favoriseras och ”de Andra” diskrimineras. Det utvecklas alltså genom denna kategorisering en stereotyp syn på främlingsgruppens medlemmar. Samtidigt skiftar de kategorier av människor som marginaliseras och behandlas som främlingar. Det kan kanske låta som en tröst för vissa då det, även om det tar tid kan förbättras. Dock återstår det faktum att tendensen att kategorisera, stereotypisera, marginalisera och exkludera andra verkar vara en inneboende mänsklig egenskap, vilket innebär att det alltid är någon som kommer bli betraktad som ”den Andre”.

Utifrån mitt analytiska verktyg, i vilket företeelser som oftast inte betecknas som rasism, finns underliggande rasistiska yttringar bland mina respondenter. Jag skulle inte säga att främlingsfientligheten var särskilt närvarande, och det förekom inte heller några direkt uttalade fördomar om invandrare (med undantag om att ”dom” inte sköter vad ”dom” ska), däremot mer implicita och rasialiserande. Här inkluderar jag bland annat olika stereotypiska seenden som exempelvis kopplingen invandrare/brottslighet. Inte heller nedvärderas ”deras” kultur på ett tydligt sätt, men när den egna normen ses som den bättre och man anser att anpassning är ett av de få sätten att komma in i samhället, liknar denna typ av tänkande och handlande rasismen i sin biologiska och ideologiska mening. Detta på grund av att det endast är andra typer av karakteristika som används som huvudsaklig grund för kategorisering och värdering. Användningen av exempelvis begreppet kultur har

lett till att invandrare idag rasialiseras, men i kulturella termer. Med detta synsätt, som också enligt de utländska respondenterna finns på Katedralskolan, är beteenden, blickar och vissa oskyldiga kommentarer något som gör så att dessa känner att folk uppfattar de på ett speciellt sätt bara för att de är invandrare, ”vilket man kan koppla till rasism”, även om ingen direkt säger att ”de inte tycker om invandrare”.

Fundamentet för den diskriminering som kommer till uttryck med hjälp av den underliggande rasismen, kan definieras som rasism, och ska enligt mig också göra det och det hoppas jag att fler kommer att hålla med mig om.

7.2 Konstruktiva grepp

Ett syfte med uppsatsen är att uppmana fler att genomföra den typ av analys som jag försöker exemplifiera. Därför är mina förhoppningar att uppsatsen ska tas emot med intresse och möjligen leda till vidare undersökningar. Jag anser att uppsatsen visar upp erfarenheter och aspekter som man kan arbeta vidare på.

Det har emellertid känts som att jag tolkat in för mycket i mina respondenters svar och här kommer kanske några läsare att tolka det som att jag överdriver de rasistiska uttrycken. Som nämnts många gånger nu så medför den rasistiska diskursen svårigheter att känna igen subtila antydningar då den döljer och legitimerar dessa. Dessutom utgör diskurser grunden för även mina referensramar vilket resulterar i att jag själv är en del av dem. Jag tror att det är viktigt att man övertolkar då ett litet bidrag till förändring handlar om att öka medvetenheten om hur till synes oskyldiga anmärkningar faktiskt kan tolkas som fördömande och stigmatiserande. Denna medvetenhet kan åstadkommas, åtminstone delvis, genom utbildning och en aktiv dialog i samhället, inte minst med de utsatta. Därför måste tolkningsföreträdare ges till dem som uppfattar denna typ av rasistiska yttringar. Det behövs fler undersökningar om underliggande rasism. Istället för att, som jag undersöka förekomsten av den, skulle man prata med människor som utsätts för och upplever denna. Ytterligare ett givande perspektiv skulle kunna vara att granska media och deras rapportering och användning av begrepp som invandrare, samt vilka begrepp i nyhetsrapporteringen som kopplas ihop med dem. Detta då jag anser att media har en nyckelroll i motverkandet av etablerade stereotyper. Media är en elitgrupp i samhället och har, tillsammans med politiker, intellektuella och andra nyckelgrupper i samhället ett ansvar att visa vägen. Samhällsstrukturen och dominerande diskurser har enorma effekter på både vårt sätt att tolka omvärlden och våra beskrivningar av människor. Genom att dessa nyckelgrupper inte ser och erkänner den underliggande rasismen möjliggörs reproducerandet av ojämna maktrelationer vilket leder till att människor med olika bakgrund inte får samma tillgång till samhällets maktresurser. Jag tycker att det är svårt att veta var man ska börja ta itu med hela denna problematik. Det rör sig om en dominerande diskurs, i vilken verklighetsuppfattningar som möjliggör fortbildandet av densamma grundas tidigt i livet, man socialiseras som sagt in i ett visst tänkande och tar det för givet. När en diskurs tillåts dominera skapas ett ”vi” och ett ”dom” som dessutom kan förstärkas. Detta tror jag är särskilt riskabelt i ett land som Sverige,

där stora befolkningsmässiga förändringar under en relativt kort tid leder till att man måste anpassa sig. Situationen är svår och när möjligheterna för avvikelser från de samhällliga normerna är, som Peterson uttrycker det, ”frusna” finns lite utrymme för kompromisser.

Som slutord i uppsatsen och vad jag tack vare denna kommit till insikt om är, för att komma ett steg på vägen, att man måste:

- Uppmärksamma och synliggöra den problematiska situationen i Sverige
- Skapa en förståelse för denna för att sedan få ett erkännande
- Utbilda och ha en aktiv dialog, inte minst med minoriteten
- Ge minoriteten tolkningsföreträde

8 Referenser

- Agger, Gunhild – Gentikow, Barbara – Hedetoft, Ulf, 1990. *Stereotyper i Europa*. Århus: Universitetsforlag.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina (red.), 2005. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Catomeris, Christian, 2004. *Det ohyggliga arvet: Sverige och främlingen genom tiderna*. Ordfront 2004.
- Esaiisson, Peter – Giljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upplaga 2. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red), 2003. *Identitetsstudier i praktiken*. Malmö: Liber ekonomi.
- Författare: Hall, Patrik, 2003 s. 109-137, Petersson, Bo, 2003 s. 35-69
- Petersson, Bo, 2006. *Stories about strangers*. Lanham MD: University Press of America
- Riggins, Stephen Harold (ed.), 1997. *The language and politics of exclusion: others in discourse*. London: Sage Publications.
- Författare: Van Dijk, Teun A, 1997. "Political discourse and racism: describing others in Western Parliaments".
- Sernhede, Ove, 1996. *Ungdomskulturen och de Andra*. Göteborg: Daidalos
- Stanfield, John – Ruthledge, Dennis (eds.), 1993. *Race and Ethnicity in Research Methods*. Newbury Park: Sage Publications.
- Författare: van Dijk, Teun A, 1993. "Analyzing Racism Through Discourse Analysis".
- Svanberg, Ingvar – Tydén, Mattias, 1999. *I nationalismens bakvatten. Om minoriteter, etnicitet och rasism*. Lund: Studentlitteratur.
- Wigerfelt, Berit – Wigerfelt, Anders S, 2001. *Rasismens yttringar – exemplet Klippan*. Lund: Studentlitteratur.
- Winther Jörgensen, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Primärmaterial

- Intervju 2007-05-15, respondent 1-4
Intervju 2007-05-16, respondent 5-9
Intervju 2007-05-21, respondent 10-12

Bilaga 1 Tema vid intervjuer

De teman jag använt under mina intervjuer har jag tagit fram utifrån bland annat diskursteorin. I *Rasismens yttringar* (Wigerfelt & Wigerfelt: 2001) finns av författarna redan formulerade frågor som varit till hjälp för mig. Jag har konsulterat läroböcker som handlar om hur man gör frågeundersökningar: *Identitetsstudier i praktiken* (Petersson & Robertson: 2003) och *Metodpraktikan* (Esaïsson *et al.*: 2004). Jag har tagit del av forskningslitteratur som finns på området och har dessutom rådfrågat min handledare, Ylva Stubbergaard, för att få ut så mycket som möjligt av intervjuerna.

Teman som behandlades var bland annat:

- DEMOKRATI exempelvis Vad är demokrati?
- SVENSKAR exempelvis Vad är att vara ”svensk”? Vem får vara ”svensk”?
- INVANDRARE exempelvis Vad är att vara ”invandrare”?
- RASISM exempelvis Vad är rasism enligt dig?